

Poissaolon kuvat

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Media-ala
Viestinnän koulutusohjelma
Valokuvaus
Opinnäytetyö
Kevät 2015
Laura Rämö

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyöni käsittelee itsemurhaa ja poissaoloa. Näkökulmana on itsemurhan tehneestä ihmisestä muistuttamaan jääneet esineet ja asiat. Valokuvien sekä haastattelujen avulla tutkin mitä niiden avulla on mahdollista välittää ja kertoa. Kuvallinen osuus koostuu 11 kuvasta ja 10 tekstikatkelmasta. Valokuvien kohteet ovat esineitä ja asioita, jotka ovat jääneet muistuttamaan 18-vuotiaana itsemurhan tehneestä Aletasta. Tekstikatkemat ovat Aletan vanhempien kuvien kohteista heränneitä ajatuksia, muistoja ja tarinoita. Kirjallinen osio keskittyy pääasiassa kolmeen teemaan: itsemurhaan aiheena, esineiden rooliin muiston säilöjinä ja kuolevaisuuden kuvaajina, sekä opinnäytetyöni prosessiin.

ABSTRACT

The themes of my thesis are suicide and absence, focusing on the belongings of a person who has committed suicide. Through photography and interviews I study what those objects can convey and evoke. The visual part of my thesis consists of 11 pictures and 10 texts. The objects represented in the pictures are things that used to belong to Aletta. She killed herself at the age of 18. Her parents thoughts evoked by the things are in the complementing text bits. The text part of the thesis is focusing mainly on three subjects: suicide, objects and their roles as containers of memory and representing mortality, and the process itself.

1. Johdanto	1
2. Itsemurha aiheena	2
2.1 Itsemurha Suomessa	
2.1.1 Puhutaan elämästä	
2.2 Muistofunktio	
2.3 Näkökulma	
2.4 Itsemurhan ongelma	
3. Poissaolon kuvat	8
3.1 Tutkimuskysymys	
3.2 Esineet	
3.2.1 Esineet muistin säilöjinä	
3.2.2 Esineet ja kuolevaisuus	
3.3 Valokuva ja aika	
3.4 Tekstin taso	
4. Prosessi	14
4.1 Kuvausprosessi	
4.2 Aletta	
5. Loppusanat	22
6. Lähteet	24

1. JOHDANTO

Opiskelujeni ajan olen käsitellyt kuoleman ja kuolevaisuuden teemoja valokuvauksen ja kirjoittamisen keinoin. Itsemurha aiheena on siihen omanlaisensa jatkumo. Itsemurha on kuitenkin muutakin kuin vain yksi tapa kuolla. Siinä on jotain ratkaisematonta. Tämän vuoksi se liittyy myös kysymyksiin ihmisen perimmäisestä olemassaolosta ja valinnanvapaudesta.

Olen itse kokenut menetyksen nuorella iällä, läheisen ystäväni tehdessä itsemurhan 16-vuotiaana. Tämän lisäksi olen tullut nähneeksi jokseenkin paljon menetystä ja itsetuhoisuutta myös lähipiirissäni. Kokemukseni ovat rakentaneet maailmankuvaani, ja nämä hyvin perustavanlaatuiset aiheet, kuten kuolevaisuus, kuolema ja elämä, ovat vakiintuneet keskeisiksi teemoikseni myös valokuvauksessa. Kiinnostukseni on siis alunperin lähtöisin henkilökohtaisesta traumasta. Minua motivoi oma pyrkimykseni ymmärtää.

Tavoitteenani on löytää itsemurhan käsittelyyn jokin inhimillinen ja mielekäs tapa. Kiinnostukseni on eletyssä elämässä. Valitsemani näkökulma, itsemurhasta tehneestä ihmisestä muistuttamaan jääneet esineet ja asiat, ovat tekstiosuudessa suuressa roolissa. Myös läpi käymäni prosessi tulee tekstissä vahvasti esille. Teoreettisena taustana työssäni on jonkin verran itsemurhan filosofiaa, narratiivista psykologiaa sekä valokuvateoriaa. Suurin osa käyttämistäni lähteistä liittyvät kuitenkin tavalla tai toisella esineisiin ja niiden erilaisiin rooleihin. Aineistona ovat tekemäni haastattelut.

Prosessissa on ollut mukana kaiken kaikkiaan kuusi ihmistä, mutta opinnäytetyön kuvaosuu- den olen rajannut koskemaan vain yhden ihmisen poissaoloa. Itsemurha, etenkin nuoren ihmisen, herättää monenlaisia tunteita. Uskon, että konkreettisten esineiden kautta voisi olla mielekästä käsitellä sellaisia asioita, joita on vaikea sanallistaa.

2. ITSEMURHA AIHEENA

Tässä luvussa käsittelen opinnäytetyöni aihetta, itsemurhaa. Poissaolo on toinen aihe työssäni, mutta se saa suuremman huomion seuraavassa pääluvussa. Aluksi käyn muutamien esimerkkien kautta läpi sitä, miten itsemurha on ollut esillä viime aikoina suomalaisessa mediassa ja taiteessa. Seuraavaksi rajaan näkökulmani aiheen käsittelyyn ja pohdin mitä funktiota itsemurha opinnäytetyössäni edustaa. Lopuksi käyn läpi hieman itsemurhan filosofista taustaa ja sen ongelmallisuutta.

2.1 Itsemurha Suomessa

Maailmassa kuolee vuosittain noin miljoona ihmistä itsemurhaan. Se on toiseksi yleisin kuolinsyy 15–29 -vuotiailla. (WHO 2014.) Suomessa itsemurhien määrä on viime vuosikymmenien aikana laskenut hieman. Itsemurhakuolleisuus on kuitenkin korkeampi kuin OECD-maissa keskimäärin. Itsemurhan tekee joka päivä keskimäärin kaksi ihmistä, vuodessa noin 900. Miehet tekevät enemmän itsemurhia kuin naiset. Itsemurhayrityksiä tapahtuu vuosittain 10 000 - 20 000. (Tilastokeskus 2014; Mielenterveyden keskusliitto 2014.)

Itse kuolemien lisäksi huomattavaa on myös niiden vaikutus lähipiiriin. Puhutaan elämästä-kampanjasivujen (2014) mukaan noin 10 000 ihmistä jää vuosittain suremaan itsemurhan tehnyttä läheistään. Useat heistä käyvät läpi traumaattisen kriisin. Suruprosessi on pitkä ja siihen saattaa liittyä syyllisyyden, häpeän ja suuttumuksen tunteita. He tarvitsevat usein apua ja tukea. Läheisen itsemurha lisää myös itsemurhariskiä. (Mielenterveyden keskusliitto 2014.) Harvan kohdalle itsemurha tulee elämässä, kuitenkin melkein jokainen tietää tuttavapiiristään jonkun, joka on tehnyt itsemurhan.

Suomessa asenteet itsemurhaajia kohtaan muuttuivat 1800-luvun kuluessa. Vuonna 1734 Ruotsi-Suomessa säädettiin laki, jonka mukaan itsemurhaajaa odotti häpeällinen haudaus metsään. 1840-luvulla ei enää annettu tuomioita itsemurhayrityksistä, mutta vielä vuoteen 1910 asti itsemurhaajat oli pitänyt haudata hiljaisuudessa. Tästä lähtien itsemurhaajien ruumiit saatiin haudata samalla tavalla kuin muidenkin. Ankarasta rikosoikeudellisista seurauksista on siirrytty ennaltaehkäisevään mielenterveyspalveluita korostavaan tapaan suhtautua itsemurhiin. (Hakola, Kivistö & Mäkinen 2014, 208-209.)

Kuolemankulttuurissa suurin muutos tapahtui toisen maailman sodan jälkeen. Vieraantumisen kuolemasta on tapahtunut pitkän ajan kuluessa lääketieteen ja sairaalaverkon kehittymisen, kuolleisuuden vähenemisen ja yleisemmin yhteiskunnan modernisaation myötä. Toisen

KUVA 1. Näin unta elämästä (2014), Mouka-filmi.

maailmansodan jälkeen vainajien näkemisestä tuli harvinaisuutta. Kuolema siirtyi hautausmaalle, sairaaloihin ja ammattilaisten käsiin. (Hakola, Kivistö & Mäkinen 2014, 98-100.) Samalla myös yhteisöllisyys kuoleman ympärillä on muuttunut. 1800-luvulla usein kyläyhteisö suri vainajaa yhdessä ja piti ruumiinvalvojaisia (Hakola, Kivistö & Mäkinen 2014, 91-92.). Nykyään on riski, että surun kanssa jää yksin. Yhteisöt vaikuttavat pitkälti sosiaalisessa mediasa. Tämä on toki positiivinenkin kehityssuunta, sillä se merkitsee sitä, että suru ei kuulu vain perhepiirille, vaan tukea voi saada myös muista kanssasurijoista (Hakola, Kivistö & Mäkinen 2014, 105). Nettiyhteisöistä saaman tuen merkityksen olen myös huomannut lähes jokaisen tavanneeni läheisensä menettäneen kohdalla. Sosiaalisen median ansiosta vertaistuen saamisessa tai sen pyytämisessä kynns ei ole niin korkea.

Suomessa on ollut käytössä kansallinen itsemurhien ehkäisyohjelma vuosina 1986–1996. Sillä saavutettiin itsemurhien ehkäisyssä hyviä tuloksia. Ohjelmaa ei ole kuitenkaan päivitetty. Mielenterveyspoliittinen neuvottelukunta esittää parhaillaan tulevaan hallitusohjelmaan uutta kansallista itsemurhien ehkäisyohjelmaa, jonka tavoitteena on itsemurhien määrän puolittaminen. (Mielenterveyden keskusliitto 2015.)

2.1.1 Puhutaan elämästä

Suomessa itsemurhaa on viime aikoina jonkin verran nostettu esiin mediassa ja taiteessa, erityisesti Puhutaan elämästä -kampanjan (2014) sekä Näin unta elämästä -dokumenttielokuvan (2014) myötä (Kuva 1). Dokumenttielokuvassa joukko itsemurhalle läheisensä menettäneitä sekä itsemurhaa itse yrittäneitä puhuvat kokemuksistaan. Olen seurannut Puhutaan elämästä -kampanjaa ja siitä syntynyttä keskustelua suurella kiinnostuksella. Kampanjan tarkoituksena on ollut pitää julkisuudessa puhetta yllä itsemurhasta, jotta sen tabuluonteisuus vähenisi ja läheisensä menettäneet saisivat myös helpommin tukea ja ymmärrystä. (Puhu-

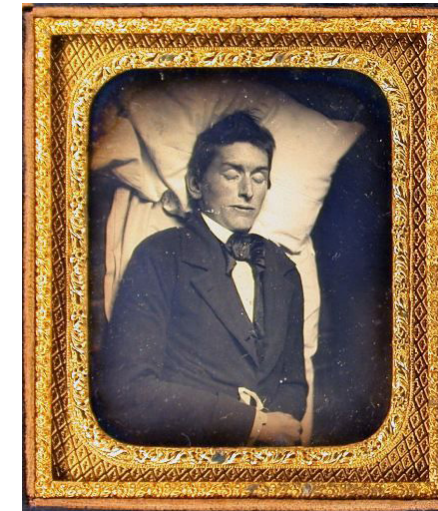
taan elämästä 2014.) Kampanaan liittyi moni jakamalla oman tarinansa liittyen itsemurhaan ja siitä selviytymiseen (Tarinat 2014).

Osallistuin elokuvanäytöksen jälkeen Lavaklubilla järjestettyyn keskustelutilaisuuteen, jossa itsemurhaa yrittäneet ja sille läheisensä menettäneet puhuivat aiheesta suunsa puhtaiksi. Tilaisuus sekä dokumenttielokuva osoittivat minulle, että asiasta uskalletaan kyllä puhua. Mutta helpolta se ei tunnu. Kuitenkin, mikä elokuvassa minua kiinnosti kaikista eniten – tarinoiden lisäksi – oli animoidut väljaksot, jossa kerronta sai toisenlaisen muodon. En usko, että rankkoja tarinoita olisi pystynyt ottamaan vastaan ellei välillä olisi jokin toinen kerronnan taso. Animaatio kuvitti aihetta tavalla, johon sanat eivät pystyneet. Se etäännytti kertoen tarinaa omalla kielellään, joka muistutti unen logiikkaa.

Sen sijaan Evelin Kask:in valokuvasarjassa Jälkeen/After (2014), joka ilmestyi dokumenttielokuvan ohessa, tällaista etäännytystä ei ollut (Kuva 2). Kuvasarja koostuu henkilökuvista ja tekstikatkelmista, jotka ovat läheisensä menettäneiden ajatuksia tapahtuneesta. Jokainen katkelma on kuvausta surusta ja menetyksestä. Valokuvasarja keskittyy vahvasti suruprosessiin ja läheisensä menettäneisiin ihmisiin. (Kask 2014) Koin kokonaisuuden melko rasakaksi.

KUVA 2. Jälkeen/After (2014), Evelin Kask.

KUVA 3. Post mortem -kuva 1850-luvulta.

2.2 Muistofunktio

Heidi Kososen pro gradu -tutkielmassa Itsemurhan taide (2011) Kosonen luo typologian erilaisista rooleista, joita itsemurha edustaa modernissa ja jälkimodernissa taiteessa. Kategorioita on viisi: emotionaalinen, muistoa kunnioittava, itsemurhakeskeinen, instrumentaalinen sekä tyhjä itsemurha. Muistoa kunnioittava itsemurha jakautuu vielä kahteen osaan: memoriaalisiin ja tributoiviin taideteoksiin. Ne ovat määrittelyltään lähellä toisiaan. Memoriaalin Kosonen määrittelee erityisesti muiston säilyttämiseen ja kunnioittamiseen keskittyväksi taiteeksi. Tribuutti on kunnianosoitus tai tunnustus vainajalle. Usein tribuutissa vainaja on ollut jonkin sortin merkkihenkilö. Molemmat kategoriat pitävät sisällään piirteitä toisistaan. Näistä memoriaali on kuitenkin henkilökohtaisempi. (Kosonen 2011.)

Henkilökohtaisen memoriaalin nousukausi oli romantiikan aikakaudella, jolloin vainajista tilattiin muotokuvia omaisten tarpeisiin. Valokuvauksen kehittyessä uuden tradition muodostivat post mortem -kuvat. Tyypillistä nykyajan memoriaaleille on, että itsemurha ei ole niissä niin näkyvä osa, vaan elämää pyritään nostamaan enemmän esiin. Toisin oli post mortem -kuvisa, joissa vainajaa muistettiin kuolleenä (Kuva 3). Taiteella on jo pitkään ollut rooli osana muistamistraditiota. Vainajan muistamisen funktio on säilynyt, vaikka sen representaatiot ovat vaihdelleet. (Kosonen 2011.)

2.3 Näkökulma

Itsemurha on teko, johon on vaikea suhtautua. Se herättää helposti voimakkaita tunteita. Se on myös sosiaalisesti vaiettu aihe. Uskon, että taiteen avulla on mahdollista purkaa aiheita, joista on arjessa vaikea puhua. Taide tarjoaa siihen toisenlaisen kielen. Puhutaan elämästä -kampanja (2014), Näin unta elämästä -dokumenttielokuva (2014), Kaskin valokuvasarja (2014) sekä niihin liittyvä keskustelu ovat inspiroineet minua pohtimaan aihetta sen kannal-

ta miten sitä voisi käsitellä inhimillisellä ja helposti lähestyttävällä tavalla. Itsemurha näkyy lukuina tilastoissa, mutta jokainen tarina on erilainen. Siksi valitsin kuva-aiheekseni yhden ihmisen, Aletan, tarinan. Käsitteilytapani on tunnepitoinen. Itsemurhan funktio vastaa siten työssäni Kososen kategorioista emotionaalista itsemurhaa, jolle olennaista on aiheen emotionaalinen prosessointi. (Kosonen 2011.) Kuvateksteissä puhuvat henkilöt ovat opinnäytetyössäni keskeiset prosessoijat, mutta alitajuisesti käyn myös läpi omia elämäkokemuksiani ja ajatuksiani itsemurhasta.

Koen myös hyvin tärkeäksi muiston säilyttämisen. Opinnäytetyöni noudattaa siis myös toista Kososen (2011) itsemurhan representaation kategorioita: muistofunktiota, tarkemmin memori-aalista funktiota. Muistot Aletasta ovat opinnäytetyössäni tärkeässä roolissa. Suruprosessista usein sanotaan, että kuollut ei koskaan lopullisesti katoa elämästämme, sillä kannammehan sitä aina mukana muistoissamme. Projektissani mukana olleille muiston säilyttäminen on myös tärkeää.

Minua kiinnostaa se mitä elämästä jää jäljelle äkillisen kuoleman jälkeen. Olen rajannut näkökulman niihin esineisiin ja asioihin, jotka ovat jääneet muistuttamaan itsemurhan tehneestä ihmisestä. Itsemurha tuo niihin omanlaisensa kontekstin. Tutkin valokuvan avulla sitä, mitä konkreettisten esineiden ja asioiden kautta on mahdollista kertoa sellaisen ihmisen elämästä, jota ei enää ole. Poissaolo on toinen opinnäytetyöni keskeisistä teemoista, jota käsittelen tarkemmin seuraavassa pääluvussa.

2.4 Itsemurhan ongelma

Itsemurhasta puhuttaessa on vaarana monenlaiset kärjistyksiset. Aiheen käsittely ilman valmiita asenteita ja kannanottoja on lähtökohta itsemurhan tutkimukselle sen filosofisesta näkökulmasta (Kilpeläinen 2012, 15). Myös omasta mielestäni on paljon hedelmällisempää yrittää ymmärtää itsemurhaa ilman, että puhutaan siitä onko se tekona hyvä vai paha. Itsemurhalle leimallista onkin sen tuomitseminen, vaikkakin myös poikkeavia kantoja on aina ollut.

Itsemurhan vääryyttä tekona on perusteltu monella tapaa läpi historian. Kirjassa Itsemurhan filosofia (Kilpeläinen 2012) korostuu kaksi filosofian historiassa vallinnutta vääryyden argumenttia: itsemurha on luonnon- tai järjenvastaista. Monet valtauskonnoista tuomitsevat itsemurhan. Kristinuskon niistä kenties kaikista eniten. Kristinuskon mukaan ihmisen elämä kuuluu Jumalalle, joten riistäessään oman elämänsä kyse on omaisuusrikoksesta (Kilpeläinen 2012, 60-65). Se, kuka lopulta omistaa ihmisen elämän, on uskonnon lisäksi myös kulttuurisidonnainen kysymys. Järjenvastaisuusteorian mukaan itsemurha on teko, jota järjellinen ihminen ei tekisi. Itsemurhaa tehdessään ihmistä ei ole ohjannut järki, vaan itsemurha on jonkinlainen tunnehäiriöiden aikaansaama virhearvio. Rationaalisuudesta puhuttaessa on kuitenkin otettava huomioon myös kysymys siitä, missä menee raja järjen ja hulluuden välillä. (Kilpeläinen 2012, 141-144)

Nykyaikana on tyypillistä, että itsemurha patologisoidaan. Se tarkoittaa sitä, että itsemur-

ha yhdistetään mielisairauteen ja siten se kuuluu psykiatrian alaan. Yleistys kuuluu: terve ihminen ei tee itsemurhaa. Oletus siitä, että itsemurhan taustalla vaikuttaa aina jokin mielenterveydellinen seikka, tekee itsemurhaajasta eräällä tavalla syyntakeettoman. Tämä on ongelmallista sen vuoksi, että ihmistä, jolla on mielenterveysongelmia ei pidetä täysivaltaisena moraalisen toimijana. Moraalisen toimijuuden riistäminen yksilöiltä on vallankäyttöä, jossa valtaa käyttävät lääkärit. Näkökulmassa on muitakin ongelmakohtia. On todettu, että rationaaliset päätökset ovat mahdollisia myös hyvin vaikeissa elämäntilanteissa. Ristiriitaista näkemyksessä on myös se, että monien itsemurhien taustalla ei yksinkertaisesti ole ollut mielenterveysongelmia. (Kilpeläinen 2012, 18.)

Psykiatrinen näkökulma ei myöskään ota huomioon yhteiskunnallista ulottuvuutta. Ei voida olettaa, että itsemurhan syyt ovat kaikki lähtöisin yksilöstä itsestään, sillä elämme aina jossakin yhteiskunnallisessa ja ajallisessa kontekstissa. Yhteiskunnallinen itsemurhanäkemys korostaa sen sijaan ympäristön merkitystä itsemurhiin. (Kilpeläinen 2012, 27.)

Psykiatrian vaikutusvallan lisäksi Kilpeläinen nostaa toiseksi keskeiseksi vaikuttajaksi myös lääketieteen biovallan. Ajan normeille on tyypillistä se, että ne pyrkivät pitämään ihmiset hengissä. Terveystta ja pitkää ikää pidetään niin tärkeinä, että ihmisen oikeutta tuhota itseään pyritään rajoittamaan (Kilpeläinen 2012, 29). Tupakanpolto on tästä yksi esimerkki. Kilpeläinen kuvailee biovaltaa:

”Elämästä muotoutuu eräänlainen kilpailu, jossa pyritään pysymään hengissä mahdollisimman pitkään. Mutta samalla elämän pituuteen kohdistuva mielenkiinto osoittaa, ettei elämän sisällöllä ole enää merkitystä.” (31)

Tällaisten normien vallitessa vähemmälle huomiolle jää yksilön oma kokemus maailmasta, joka kuitenkin viime kädessä kertoo sen onko elämä eletävän arvoista (Kilpeläinen 2012, 32). Riippuu mistä näkökulmasta asiaa katsoo; itsemurha voidaan käsittää filosofiseksi, psykiatriseksi tai yhteiskunnalliseksi ongelmaksi.

Itsemurhan pohtimisessa voidaan lopulta palata kärsimyksen ongelmaan. Jos psykiatrisen näkökulman tapaan oletetaan, että itsemurhaajan mieli on järkkynyt, voidaan kysyä; mikä on väärää aivokemiala? Minkä vuoksi kärsimys on epänormaali tila ja onnellisuuteen pitäisi aina pyrkiä? Lääketiede ja psykiatria pitävät huolen siitä, että sairaudet ovat hallinnassa ja elinikä mahdollisimman pitkä, mutta elämän sisällön määrittää lopulta yksilön oma kokemus elämästä ja sen mielekkyydestä (Kilpeläinen 2012, 126).

3. POISSAOLON KUVAT

Tässä luvussa pohdin sitä, kuinka kuvata itsemurhaa ja ihmisen poissaoloa esineiden ja asioiden kautta. Aluksi esittelen tutkimuskysymykseni. Sen jälkeen keskityn esineisiin; erityisesti siihen kuinka ne voivat toimia muistin säilöjinä sekä kuolevaisuuden kuvaajina. Lopuksi pohdin valokuvaa ja tekstiä välineenä poissaolon kuvaamisessa.

3.1 Tutkimuskysymys

Tutkin opinnäytetyössäni sitä mitä itsemurhan tehneestä ihmisestä muistuttamaan jääneet esineet ja asiat voivat kertoa ja välittää – sekä kuvien tasolla, että omistajilleen. Olennainen osa opinnäytetyötäni ovat haastattelut, joiden tarkoituksena on saada selville minkälaisia ajatuksia ja assosiaatioita esineet herättävät läheisensä itsemurhalle menettäneille. Olen myös yleisemmin kiinnostunut siitä mikä on niiden rooli suruprosessissa ja itsemurhan sekä kuolevaisuuden ymmärtämisessä.

Kun ihmistä ei enää ole, esineet jäävät. Minusta on kiinnostavaa tarkastella sitä kuinka ne fyysisinä objekteina voivat säilyttää henkisiä ominaisuuksia ja muistoja. Lähtökohtana onkin, että ne toimivat eräänlaisina ”säilytysastioina” (container). (Bliss 2014.) Esineisiin liittyy muistoja, tarinoita, tuntemuksia ja mielikuvia. Ja niitä me kannamme mukamme ja säilytämme. Ne sitovat menneen tähän aikaan. Ne kertovat siitä mitä oli, ja toisaalta niistä on nähtävissä myös tämä hetki.

3.2 Esineet

Suomenkielen sana ”esine” on siten yksiulotteinen, että se ei käsitä kaikkea sitä, mikä englanninkielessä sisältyy sanoihin ”object” ja ”belongings”. Nämä englanninkielien sanat vastaavat parhaiten kuvauskohteitani. Suomenkielen sana ”objekti” kuvastaa kyllä sitä, että opinnäytetyössäni asetan nämä asiat huomion kohteiksi. Kuitenkin objekti -sanan merkitys poikkeaa englanninkielisestä sanasta sen verran, että selkeyden vuoksi käytän työssäni kuvauskohteistani yksinkertaisia käsitteitä kuten ”esine” ja ”asia”. On mainittava, että myös kissa on yksi ottamieni valokuvien kohteista. Tämän vuoksi opinnäytetyössäni kuvaamani aineiston määrittelenkin esineiden sijasta laveammin asioiksi, jotka ovat jääneet muistuttamaan itsemurhan tehneestä ihmisestä. Tämä luku käsittelee kuitenkin erityisesti esineiden roolia poissaolon kuvaamisessa.

3.2.1 Esineet muistin säilöjinä

Elämme elämäämme esineiden keskellä. Itsemurhan tehneestä ihmisestä jäljelle jääneet esineet ovat menettäneet alkuperäisen käyttötarkoituksensa. Esineillä ei ole enää käyttäjäänsä, vaikka osa niistä saattaakin olla yhä käytössä tavalla tai toisella. Joillekin muodostuu uusia käyttötarkoituksia. Menetys saa aikaan sen, että esineet saavat uuden merkityksen: ne alkavat toimia muiston säilyttäjinä, muistoesineinä (Bliss 2014). Muutoksella on jotain yhteistä keräilyn kanssa. Baudrillard teoretisoi keräilyn alkamista kuvailemalla sen muutokseksi, jossa esine vaihtaa tarkoitustaan käyttöesineestä omistusesineeksi. Muutoksen tuloksena esineen merkityksen tietää vain sen omistaja. (Baudrillard 1994.)

Esineissä on linkki menneeseen. Parhaiten se havainnollistuu arkeologisissa esineissä, jotka toimivat kulttuurisen ja historiallisen muistin säilöjinä (Bliss 2014). Ne pitävät sisällään tietoa eletystä elämästä ja sen tavoista. Museoiden työtä on tutkia ja säilyttää niitä. Henkilökohtaisella tasolla on kuitenkin kyse yksittäisistä muistoesineistä ja niiden säilyttämisestä. Muistoesineisiin voi kuulua mitä vain: teollisten ja orgaanisten esineiden lisäksi myös dokumentit ja valokuvat. Jotkut näistä ”esineistä” saattavat olla myös eläviä, kuten kasvit.

Omanlaisensa muistamisen traditio on myös haudalla tai muistopaikalla käyminen. Siihen liittyy myös oma esineistönsä, kuten kynttilät ja kukat. Jotkut myös rakentavat kuvista ja pienesineistä koostuvia ”muistoalttareita” kotiansa näkyville paikoille, kuten vitriineihin. Nämä muistoalttarit voivat toimia toki arkisemmassakin merkityksessä kuin poissaolevaa muistaen. Isovanhempien luona käydessä usein näkee hyllyn päällä sijaitsevan valokuvakokoelman. Muistoalttarien pitäminen muistuttaa keräilyä. Tavaroiden järjestystä saatetaan muuttaa. Olennaista on kuitenkin kokoelma, jonka merkityksen tietää vain omistaja itse.

Pienelle lapselle esineiden lajittelu ja luokittelu toimii pyrkimyksenä kontrolloida ympärillä olevaa maailmaa. Ihmiselle, joka on menettänyt läheisensä itsemurhalle, kontrollin tunne on vähäinen. Ihmisen tarve kerätä kumpuaa Baudrillardin (1994) mukaan perustavanlaatuisesta kuolevaisuuden pelosta. Esineet tuovat turvaa. Kerääminen on yritystä selviytyä omasta väistämättömästä kohtalosta.

“We might be prompted to say that the object is that through which we mourn for ourselves, in the sense that, in so far as we truly possess it, the object stands for our own death, symbolically transcended.” (Baudrillard 1994.)

Evocative objects -artikkelikokoelman (2011) esipuheessa Sherry Turkle esittää, että esineillä on moninaisempi rooli elämässä kuin mitä usein oletetaan. Niiden käytön lisäksi ne toimivat myös kumppaneina elämän kokemuksissa; sekä tunteiden, että älyn tasolla. Jokaisessa artikkelissa tutkimuksen kohteena on jokin käyttäjälleen merkityksellinen esine, joka herättää tässä ihmisessä erilaisia tunteita, merkityksiä ja ajatuksia, sekä pitää sisällään asioita. (Turkle 2011.) Opinnäytetyössäni olen lähtenyt myös samankaltaisesta olettamuksesta liikkelle, että myös esineet itsessään herättävät ajatuksia ja tunteita – ja että me myös ajattelemme niiden kanssa. Ne ovat eräänlaisia kumppaneitamme.

2.2.2 Esineet poissaolon kuvaajina

"The more you display someone's objects, the more you display their absence." (Boltanski 2010.)

Esineiden näkeminen usein linkittyy ajatukseen ihmisestä, jolle ne kuuluvat. Varsinkin kun on kyse käyttöesineistä. Vaatteet ovat tästä hyvä esimerkki. Ne palvelevat tarkoitustaan ollessaan ihmisen päällä. Jo fyysisestikin ne ovat esineistä kaikkein lähimpänä ihmistä. Mutta ollessaan yksinään huomion kohteena, vaatteeseen tiivistyy poissaolo. Suuressa mittakavassa tämä havainnollistuu Boltanskin Réserves: La Fete de Pourim -installaatiossa (1989), jossa valtava tila on täytetty vaatteilla (Kuva 4). Installaatiossa kulkiessaan kävijät joutuivat kävelemään vaatteiden päältä. Lou Bliss kuvailee Containers of Remembering- tutkielmaansa (2014) kävijän tuntemuksia "poissaolon empatiaksi". Teoksen on sanottu vertautuvan holokaustiin, vaikka Boltanski itse ei ole asiaa suoraan myöntänyt. Ristiriita kasvottoman massan ja yksilön välillä tulee esiin kokemuksessa. Vaatekappaleiden tallominen muistuttaa siitä, että jokainen vaatekappaleista on ollut omanlaisensa yksilö (Bliss 2014). Boltanski on tunnettu monumentaalisista installaatioistaan, joiden keskeisinä teemoina ovat kuolema, poissaolo ja katoaminen. Myös erilaiset kokoelmat ja niiden hyödyntäminen ovat hänen taiteessaan tyypillistä.

Boltanskin lisäksi myös Sophie Calle käyttää esineitä taiteessaan niin, että niistä kuvastuu poissaolo. Aloittaessani opinnäytetyötäni minua inspiroi erityisesti Callen varhainen the Hotel -teos (1981), jonka hän toteutti työskennellessään lyhyen aikaa hotellin siivoojana (Kuva 5). Työpäivien aikana hän kuvasi huoneista löytyviä elämän merkkejä ja teki niistä päiväkirjamaisia muistiinpanoja kuvien yhteyteen. Tuntemattomille ihmisille kuuluvat esineet ja elämän

KUVA 4. Réserves: La Fete de Pourim (1989), Christian Boltanski.

KUVA 5. The Hotel (1981), Sophie Calle.

jäjet ovat samalla arkisia, mutta luovat kummallisen tunnelman. Ne ovat vihjeitä jostakin. Vain itse ihminen puuttuu kuvista. (Tate 2005.)

Olen Callen tapaan kiinnostunut elämän jäljistä. Koen myös tekeväni omanlaistani tutkimusta siitä mitä oli: niiden vihjeiden avulla, mitä siitä on muistuttamassa. Kuoleman jälkeen merkitykset tiivistyvät siihen vähään, mitä eletystä jää jäljelle.

3.3 Valokuva ja aika

Olen pyrkinyt kuvaamaan esineet kodeissa vallitsevassa valossa, mahdollisimman lähellä niiden sen hetkistä sijaintia. Välttämällä lavastusta ja ulkopuolista valaistusta olen ajatellut, että valokuvista myös aika välittyy jollain tavalla paremmin. Valokuva välineenä tallentaa aikaa. Sen surullisuus piileekin kenties siinä, että yrittäessään säilyttää hetkeä, se on jo lakanut. Ranskalainen sosiologi Roland Barthes pohtii Valoisa huone -kirjassa (1985) valokuvan olemusta välineenä, joka on menneeseen aikaan kiinnittynyt. Valokuva edustaa todellisuutta, jota ei enää voi koskea. Aikaa, jota ei enää ole. Valokuva samanaikaisesti, *"pyrkiessään säilyttämään elämää tuottaa kuolemaa"*. (Barthes 1985, 98.)

Valokuva linkittyy siis aina kuoleman ideaan. Barthesin ajatukset valokuvauksen luonteesta konkretisoituvat mielenkiintoisella tavalla myös Christian Boltanskin taideteoksissa. Hänen

installaatioissaan valokuva on myös yksi keskeinen poissaolon kuvaaja. Samalla tavalla kuin vaatekappale henkilöityy sitä kantaneeseen ihmiseen, myös valokuvien takana on ollut yksilö, jonka kasvot näemme. Hän käyttää taideteoksissaan valokuvia säilyttämään muistoa. Erityisesti tämä näkyy Boltanskin Monument -installaatioissa (1985-2003), joissa valokuvat lasten kasvoista ovat suuressa roolissa. Henkilöt kuvissa ovat anonyymejä. Valaistut installaatiot tuovat mieleen alttarit (Kuva 6).

Kuitenkin olemukseltaan valokuva on jotain aivan muuta kuin muisto. Sitä ei voi aistia muuten kuin näkemällä. Valokuvan väkivalta piilee Barthesin mukaan siinä kuinka se täyttää katseen. Voi käydä niin, että valokuvat kääntyvät toimimaan vastamuistina. (Barthes 1985, 97.) Tämä on tuttu ajatus katsoessa kuvia jostakin oman elämänsä ajanjaksosta, josta ei ole paljon muistoja. Valokuvat alkavat helposti korvata muistoja.

En ole Barthesin tapaan niin huolissani valokuvan jähmeydestä. Kuolevaisuuden kuvaamiseen valokuvaus tuntuu pikemminkin välineenä sopivan. Pitäessään sisällään mennyttä todellisuutta se samalla kertoo ajan väistämättömästä kulusta. Mennyt ja vääjäämätön ovat läsnä samanaikaisesti. (Barthes 1985, 102.) Valokuvalla on rajoituksensa, mutta ne tiedostaen se toimii mielestäni myös ihan kelvollisena muistin välineenä. Ajan säilyttämisen halu motivoi tallentamaan sitä kuviin. En näekään suurta eroa pyrkimyksillä tallentaa aikaa (valokuviiin) ja säilyttää esineitä. Molemmissa on kyse muiston säilyttämisestä. Analogia esineiden kuvaamisen ja niiden keräilyn välillä onkin se, että myös kuvat muodostavat omanlaisensa kokoelman. Ajan kululle emme voi mitään, mutta on mahdollista koittaa järjestää elämää kuvien ja esineiden avulla. Uskon, että samalla tavalla kuin esineiden säilyttäminen, myös kuvien katselu ja tapahtumien muistelu voivat tuoda turvaa ja kenties jonkinlaisen hallinnantunteen.

3.4 Tekstin taso

Opinnäytetyössäni on myös kyse muistojen tallentamisesta, vaikka se tapahtuukin suurelta osin tekstin tasolla. Muisti on materialisoitunut kuvien kohteisiin, mutta se purkautuu esiin vasta tekstissä. En osaa sanoa kuinka paljon esineet ja asiat voisivat projektissani yksinään kertoa ilman tekstin tuomaa apua. Kun tietää asiayhteyden, niitä katsoo toisesta näkökulmasta kuin katsoisi vain satunnaista kokoelmaa esineitä ja asioita. Kuolema luo niihin omanlaisensa varjon. Esineet ovat muuttuneet tavalla tai toisella hyödyttömiksi. Tekstin kautta käsitys myös poissaolevasta ihmisestä syvenee.

Tekstin taso on ollut minulle tärkeää monissa tekemissäni valokuvausprojekteissa. Teksti on minulle luontainen tapa työskennellä. Pidän tarinoiden keräämisestä sekä kirjoittamisesta. Sen lisäksi minusta on usein vain tuntunut siltä, ettei kuva yksinään riitä. Haluan päästä aiheesta syvemmälle. Kaipaan kuvien rinnalle ajatuksia, tarinoita ja inhimillisyyttä.

Teksti on välineenä ohjailevampi kuin kuva. Jos tekstissä kiinnitetään huomiota johonkin kuvassa olevaan seikkaan, sitä on vaikeaa sen jälkeen olla huomioimatta. Esimerkiksi nukkekodista puhuessa Eki mainitsi, että katsoessa huoneita vaikuttaa siltä kuin joku olisi juuri niistä poistunut. Kuultuani tämän tulkinnan, kiinnitin huomiota siihen seikkaan myös nukke-

KUVA 6. Monument (1989), Christian Boltanski.

kotia kuvatessani. Yhä kuvia katsoessani en voi olla näkemättä tuota nukkekodin – tahallista tai tahatonta - aavemaisuutta. Muut tulkinnat ja ajatukset jäävät siten vähemmälle huomiolle.

Ohjailevuus on mielestäni hyväkin asia. Kenties tärkein syy sille, miksi tekstin taso on ollut niin suuressa roolissa tässä projektissa, ovat tarinat. Kuvankohteet eivät yksinään kerro niihin liittyviä tarinoita. Tarvitaan ihmisen ääni. Minua kiehtoo se kuinka tarinat vaikuttavat kuvien tunnelmiin, ja kuinka ne voivat jäädä mieleen pitkäksi aikaa.

Tarinat ovat tärkeitä myös kertojalleen, etenkin narratiivisen ajattelun ja psykologian näkökulmasta. Lähtökohtana psykologiassa pidetään sitä, että elämä ja identiteetti rakentuvat kertomalla. Kertominen on ihmiselle luontainen tapa tuottaa merkityksiä sekä ymmärtää maailmaa paremmin. Kertomalla tarinoita ei ainoastaan kerro todellisuudesta, vaan tarinat myös itsessään luovat todellisuutta. Narratiivinen ajattelu ja tutkimus on vaikuttanut myös terapiatyöhön, josta esimerkkinä on narratiivinen terapia. Siinä pyrkimyksenä on auttaa asiakasta luomaan uusi ja toiveikkuutta herättävämpi sisäinen tarina. (Ukkonen 2003.)

Haastatteluissa olen pyrkinyt pitämään huomion niissä esineissä ja asioissa, joita kysymykset koskevat. On kuitenkin miltei mahdotonta tietää ennalta minne niistä mieleen tulevat ajatukset ja tarinat vievät. Opinnäytetyöni lähtökohtana ei ole ollut tarjota terapiaa, mutta yksi sen tavoitteista on, että kuvankohteista kertominen olisi mielekästä myös kertojalle itselleen. Parhaassa tapauksessa siitä on jotain apua suruprosessissa. Käsitykseni mukaan kaikki projektissani mukana olleet ovat kokeneet sen mielekkääksi, etenkin Aletan vanhemmat. Aletan elämästä kertominen ja muiston vaaliminen on ollut heille tärkeää.

4. PROSESSI

Tässä luvussa kerron prosessista, jonka olen opinnäytetyöni aikana käynyt läpi lähtien liikkeelle Maxin esineistä (kesä 2014), laajentaen sitten projektiani muihin poissaoleviin, ja lopulta päätyen Aletan tarinaan. Jokainen tapaamistani ihmisistä sekä tekemistäni haastatteluista on ollut minulle merkityksellinen, joten haluan jakaa myös jokaisen kokemuksen. Kuvaustapani ja haastattelukysymykseni ovat kehittyneet projektin kuluessa. Olen oppinut matkan varrella paljon. Olen myös saanut kuulla niin paljon merkittäviltä tuntuvia tarinoita tuntemattomien ihmisten elämistä, että se itsessään on ollut minulle arvokasta; vaikka harmillista onkin, että Alettaa lukuunottamatta en pääsekään niitä vielä jakamaan. Lopulliseksi kuva-aiheekseni valitsin yhden ihmisen tarinan, sillä mielestäni yksi tarina riittää ihan hyvin kertomaan itsemurhasta ja poissaolosta. Kuullessani tarinoita nuorena kuolleesta Aletasta koin, että tarina vaatii tilaa ympärilleen. Jokainen tarina itsemurhan taustalla on erilainen. Halusin antaa aiheelle kasvot. Luvun loppuosa keskittyy prosessiin Aletan tarinan ympärillä.

4.1 Kuvausprosessi

Opinnäytetyöni sai alkunsa kuvasarjasta, jonka kuvasin kesän 2014 lopulla yhteisnäyttelyä varten Bratislavan OFF_Fest:iin (Kuva 7). Etsin sitä varten itsemurhassa läheisensä menettänyttä henkilöä, jolla olisi hänestä esineitä muistuttamassa. Tutustuin ystäväni kautta Millaan, jonka veli Max on tehnyt itsemurhan. Metodi oli yksinkertainen. Kuvasin jokaisen esineen, joka oli jäänyt muistuttamaan hänen veljestään. Rajasin kaiken ylimääräisen kuvista pois. Kuvauspaikkana toimi taso kuvattavan luona. Kuvausvalona käytin yhtä esineistä: kirkasvalolamppua. Halusin luoda mahdollisimman yksinkertaiset olosuhteet, jotta kaikki huomio olisi esineissä. Osa esineistä oli persoonattomia, kuten ilmastointilaite, parranajokone ja kampa. Mutta olennaista oli, että niistä syntyi kokoelma. Kuvauksen yhteydessä haastattelin Millaa pyytämällä häntä kertomaan jokaisesta esineestä ja asiasta omin sanoin. Työstin tästä haastattelusta käsitteellisiä ja tiiviitä, asiayhteydestään irrotettuja katkelmia, jotka olivat kehystettyinä osana kuvakokonaisuutta näyttelyssä. Kehystin kuvat keskenään erilaisiin pieniin kehyksiin, sillä se toi kokonaisuuteen eräänlaista lämpöä ja inhimillisyyttä.

Jo tässä vaiheessa lähestymistapani itsemurhan kuvaamiseen oli aika lailla hahmottunut. Halusin tutkia mitä esineet voivat kertoa sellaisen ihmisen elämästä, jota ei enää ole. Etenkin aukot ja ilmaan jäävät kysymykset kiinnostivat minua. Esineistä sai kyllä hieman kuvaa siitä minkälainen ihminen oli kyseessä, mutta jälkikäteen kuvia katsoessani totesin vierastavani niiden persoonattomuutta. Kokemuksen tasolla kokonaisuus ei vastannut läheisen ihmisen jättämää aukkoa, poissaoloa.

KUVA 7. Items of Lost (2014).

Päätin laajentaa projektiani myös muihin poissaoleviin, sillä en enää keksinyt miten olisin voinut syventää Maxin tarinaa. Kuvasin ne muutamat esineet, jotka olivat jääneet muistuttamaan ystävästäni, joka teki itsemurhan 16-vuotiaana. Kuvasin jokaisen sellaisella tavalla, jonka koin sopivan kulloisen esineen luonteeseen. Rakensin pientä studiota ja vaihdoin kohteelle sopivia taustakankaita. Myöhemmin tulin siihen tulokseen, että jatkossa en pyri tällä tavoin estetisoimaan kuvattavia esineitä, ainakaan tietoisesti. Esineiden kuvaaminen oli kuitenkin itselleni tärkeää, sillä sitä kautta prosessoin myös menetystäni. Kirjoitin myös ylös niistä mieleen juontuvia ajatuksia.

Seuraavissa kuvauksissa aloin ottaa kuviin enemmän ympäristöä mukaan. Myös ihan käytännöllisistä syistä kuvaukset on hyvä hoitaa siellä missä esineet ovat. Minuun otti yhteyttä kaksi itsemurhassa läheisensä menettänyttä ihmistä Surunauha ry:n nettifoorumille laittamani viestin myötä. Tarja otti minuun yhteyttä ensimmäisenä. Hänen molemmat vanhempansa olivat tehneet itsemurhan ja heistä oli jäänyt aika paljon esineistöä. Pyysin häntä valikoimaan hänelle itselleen merkityksellisimmät esineet. Yksi esineistä oli lipasto, jonka paikka kodissa on määrätty. Ottamassani kuvassa ympärillä näkyi hieman myös muuta kotia. Mielestäni tämä lisäsi mielenkiintoa, sillä siinä oli nähtävissä myös tämä hetki. Kuva lipastosta (Kuva 8) toimi minulle jonkinlaisena esimerkikuvana tyylistä, jota kohti halusin opinnäytetyössäni mennä: Toteava, mutta kuitenkin mahdollisimman luonnollinen. Pienemmät esineet kuvasin pöydällä ikkunanvalossa. Pöytä oli tummaa puuta ja koin sen myös sopivan esineiden luonteeseen. Tarjan kertomat tarinat olivat myös melko tummasävytteisiä ja raskaita.

Tarjalle tekemäni haastattelu oli pisin siihen asti tekemäni. Olin laatinut sitä varten enemmän kysymyksiä, ottaen enemmän huomioon kunkin esineen ominaispiirteitä. Jokaisen esineen kohdalla kuitenkin pyysin kertomaan siitä ihan ensimmäisenä mieleen tulevista ajatuksista. Kysyin mitä esineelle on tapahtunut ajan kuluessa, ja onko sille muodostunut uusia käyttötär-

KUVA 8. Lipasto.

koituksia. Edustaako se jotakin? Mikä on sen merkitys? Miksi hän säilyttää sitä? Kysyessäni lisäkysymyksiä joidenkin esineiden kohdalla, Tarjalle tuli mieleen yllättäviäkin asioita. Ompe-lukoneesta hän sanoi lopulta:

”Jotenki se mulle symboloi sellaista ikäänku selvittämätöntä salaisuutta, että mitä sukusalai-suuksia siellä on kenties ollu, mitä mulle ei oo vaan kerrottu. Tai jotain ylisukupolvista taak-kaa, jolta mua on yritetty suojella. Mulle tuli ihan selkeesti sellanen olo vähän niinku siinä ois sellanen salattu viesti - et kun mä sen ratkaisen se auttaa mua ymmärtämään taustaani paremmin.”

Tästä tapaamisesta tuli minulle sellainen vaikutelma, että kertomalla esineistä on todella mahdollista saada uusia oivalluksia - ja, että siitä on hyötyä kertojallekin. Tuntui merkityksel-liseltä saada kuulla ja kerätä näitä tarinoita. Samalla huomasin myös ensimmäisen kerran kuinka raskasta se oli. Kuvauksen jälkeen tarinat tulivat mieleeni yllättävillä hetkillä. Kuvaus-metodi oli muotoutunut. Halusin kuvata esineitä paikoissa, joissa ne sijaitsevat, vallitsevalla valolla valaistuna.

Marin luona kävin kuvaamassa kaksi asiaa: huonekasvin ja merimiessolmukorut, jotka roikkuivat seinällä riippuvan taulun kehyksistä. Myös taulun kehykset olivat yksi hänen mie-hestään muistuttamaan jääneistä esineistä. Panu, Marin mies, oli tehnyt itsemurhan muu-tama vuosi sitten. Maria haastattelin sähköpostilla samantapaisilla kysymyksillä kuin Tarjan kohdalla. Hänelle merkityksellisiä esineitä oli vain muutama. Huonekasvi, josta perheessä pidettiin hyvää huolta, oli alkanut kasvaa huomattavasti Panun kuoleman jälkeen (Kuva 9). Erityisesti koruilla tuntui olevan hänelle suuri merkitys.

”Koru itsessään ei kulu, mutta usein käyttö jää katkolle, kun musta kaulanauha kuluu sen verran, että on vaihdon aika. Pelkään suuresti, että koru katoaisi.”

Kuvatessani Mari kertoi heidän yhteisestä elämästään, joka vaikutti olleen seikkailuja täynnä. Mari oli itse entinen purjehtija, kiertänyt maailman meriä ja vuoria. Näin hänet kuitenkin nyt suuressa talossa kahden pienen lapsen kanssa. Lapset olivat olleet paljon sairaina. Ottaes-sani valokuvia toinen heistä piirsi kuvaa, jossa ei ollut värejä. Mari kehotti häntä lisäämään vähän värejä piirustukseen, joka olisi muutoin aika synkkä. Lapset tarkkailivat minun teke-misiäni. Mari puhui avoimesti lasten kuullen heidän isänsä kuolemasta. Vain toinen lapsista oli tavannut isänsä, mutta ei muista siitä mitään. Isän kasvot tuijottivat olohuoneen seinän valokuvasta, joka oli otettu Himalajan vuoristossa.

KUVA 9. Huonekasvi.

4.2 Aletta

Kesti jonkin verran aikaa ennen kuin löysin seuraavan henkilön, joka olisi halukas osallistumaan projektiini. Kerroin taustastani sekä projektistani Läheisensä itsemurhalle menettäneet -ryhmässä Facebookissa, minkä kautta minuun otti yhteyttä muutama henkilö. Neljäs tapamani henkilö oli Eki (viralliselta nimeltään Kaisa), 18-vuotiaan tyttärensä menettänyt kahden lapsen äiti, joka asui yksin. Hän oli halukas jakamaan tyttärensä tarinan. Tapahtuneesta oli vain puolitoista vuotta. Puhuminen Aletan elämästä kuoleman sijaan oli hänelle tärkeää. Oikeastaan se oli ainoa keino selvittää; sillä niin kuin hän sanoi, mitä muutakaan hän tekisi kuin puhuisi. Tavaraita oli paljon, sillä lähestulkoon mitään ei ollut heitetty pois. Osa pienesineistä oli koottu olohuoneen lasipöydän sisälle eräänlaiseksi muistoalttariksi. Haastattelun perusteella valikoin esineistä sellaiset, joilla oli Ekille suurempi merkitys, ja jotka tuntuivat kertovan Aletasta eniten. Karsin kuvattavien joukosta esimerkiksi meikkipussin, sillä viimeisinä vuosinaan hän ei välittänyt enää meikata. En myöskään kuvannut vaatteita, sillä niilläkään ei tuntunut olevan hänelle paljoa merkitystä. Aletta osti vaatteet aina käytettyinä ja vei vanhat kierrätykseen.

Esineiden joukosta erottui vahvasti nukkekoti, joka oli asunnossa edustavalla paikalla (Kuva 10). Talo oli ulkoapäin hyvin harmoninen. Huoneet olivat myös hyvin huolellisesti järjestettyjä jokaista yksityiskohtaa myöten. Talo ei ollut pelkästään siistitty mallikoti, vaan esineitä lojui myös ympäriinsä kuin käytön jäljiltä. Tämä kenties sai aiheutta Ekin tulkinnalle talon tunnelmasta: kuin joku olisi juuri poistunut huoneista. Taloa katsellessani en voinut olla näkemättä sitä myös jonkinlaisena Aletan minuuden symbolina. Se oli Ekille myös kaikista tärkein Aletasta muistuttava esine.

”Kyl se jotenkin mun mielestä kuvastaa sitä lasta, että en vois kuvitella et ikinä koskaan milloankaan luopuisin siitä, tai laittaisin sen johonki kaappiin.”

Kysyessäni mitä talo hänelle edustaa, Eki vastasi:

”Täydellisyysdentavoittelua, unelmia, tulevaisuutta – mitä sen oli siinä loppuaikana ilmeisen vaikea enää nähdä. Tossa se on niinku tommosessa kontaktissa paketissa se mitä se ois tahtonut.”

Haastattelua tehdessäni kävi ilmi, että viereeni sohvalle kellahtanut kissa oli Aletan kissa. Se pyöri ympärilläni ja maukui käheällä äänellään läpi haastattelun. Välillä tuntui siltä kuin se olisi halunnut sanoa jotakin. Aletta oli ollut sille kaikista rakkain. Kuoleman jälkeen kissa oli odottanut joka päivä Aletan tuloa, kunnes sitten puolen vuoden päästä se oli luovuttanut. Päätin ottaa kuvan myös kissasta, sillä se tuntui olleen olennainen osa Aletan elämää. Se pysyi kuvauksen ajan melko kärsivällisenä paikoillaan, kunnes kellahti selälleen jalat ylhäällä törröttäen, kuin kuollutta esittäen. Se oli 17-vuotias ja jo aika kankea.

Aletan päiväkirjat olivat Ekille vaikein pala. Hän ei ole uskaltanut lukea niitä, yhtä yritystä lukuunottamatta. Ulkopuolisena henkilönä tuntui kummalliselta pitää käsissään kirjoja, joissa

KUVA 10. Nukkekoti.

on sisällä jotain sellaista, mitä vain Aletta on yksin tietänyt tai ajatellut. Kannet olivat hyvin koristeltuja, mikä tuntui ristiriitaiselta niiden todennäköiseen ahdistuneeseen sisältöön nähden. Kirjat tuntuivat latautuneilta, pitävän sisällään paljon.

Kuunnellessani tarinoita ja katsellessa esineitä sekä Aletasta otettuja kuvia minusta alkoi tuntua siltä kuin olisin itsekin tuntenut hänet. Tarina liikutti minua. Siinä oli samankaltaisuuksia kuin itsemurhan tehneen ystäväni tarinassa. Myös sisällön suhteen minusta tuntui siltä, että olin saanut jostain kiinni – kosketuksen siihen, mitä oli. Esineet olivat persoonallisia ja tuntuivat kertovan jotakin tarinaa.

Päätin jatkaa Aletan tarinan tutkimista. Ymmärsin, että se nousi myös melko vahvana muiden joukosta. Nuoren ihmisen kuolema on pysäyttävä ja herättää monenlaisia tuntemuksia. Samalla kun syvennyin Aletaan, aloin luopua ajatuksesta kuvata useiden itsemurhan tehneiden esineitä. Aikataulun sekä omat voimavarani huomioonottaen oli parempi keskittyä yhteen poissaolevaan. Siitähän olin lähtenyt liikkeelle; ympyrä sulkeutui.

KUVA 11. Tintti-kissa.

Ekin lisäksi haastattelin myös Aletan isää Markoa ja ystävää Kullervoa, ja pidin heihin yhteyttä netin välityksellä. He jakoivat minulle valokuvia, Aletan piirtämiä piirustuksia sekä hänen kirjoittamiaan tekstejä. Läpi käymäni aineiston ja haastattelujen tuloksena päätin käydä kuvaamassa vielä lisää Aletan piirustuksia. Yhden piirustuksista, seinällä olevan kalapiirustuksen, olin kuvannut jo ensimmäisellä kuvauskerralla. Se valikoitui kysytyäni Ekiltä, mikä piirustuksista on hänelle olennaisin. Monet piirustuksista olivat saaneet vaikutteita mangasta ja olivat hyvin tarkkaan piirrettyjä. Yksi joukosta poikkeava ja ilmeikäs piirustus oli karikatyyri Markosta, jonka luokse minulla ei ollut pääsyä. Halusin kuitenkin ottaa erityisesti sen mukaan kuvakokonaisuuteen. Kiinnostustani lisäsi siihen liittyvä tarina, joka kertoi piirustuksen ajankohdasta ja Aletan ajelehtimisesta. Valokuva on ainoa Markolla oleva kopio siitä, jonka Aletta oli hänelle lähettänyt puhelimella kuvaviestinä.

Mukaan otettavien piirustusten valinta oli vaikea, sillä piirustusten mukaan ottamiseen liittyi useita yllättäviä pulmia. Aluksi pohdin sitä, mitkä piirustuksista kuvastaisivat parhaiten Alettaa. Tämä oli vaikea pohdittava, joka kuitenkin jäi vähemmälle huomiolle kun huomasin, että joistakin piirustuksista puhetta ei yksinkertaisesti syntynyt paljoa. Päätin jättää ne piirustukset pois. Tästä muodostui yksi valintakriteeri. Toinen vaikeus liittyi vastuuseeni kuvantekijänä. Käsitykseni mukaan Aletta oli ollut melko kriittinen tekemiensä tuotosten suhteen, minkä vuoksi en ollut varma olisiko hän edes halunnut näyttää niitä suuremmalle yleisölle. Aletan vanhemmat hyväksyivät kyllä ajatuksen niiden käyttämisestä projektissani. Lopulta piirustusten valintaan vaikutti eniten se, mitä (ja kuinka paljon) ajatuksia ne herättivät kertojissa.

Valitsin lopulliseen kuvaosioon sitaatteja vain Ekiltä ja Markolta, sillä ne tuntuivat tiivistävän olennaisen. Siten näkökulmakin keskittyi oman lapsen poissaoloon. Molemmat kokivat projektini myös heille itselleen tärkeäksi asiaksi. Aletan elämästä puhuminen on heille jokapäiväistä. Tästä yksi esimerkki ovat peijaiset, joihin koko lähipiiri osallistuu vuosittain muistelevaan Aletan elämää. Suruprosessi on yhä käynnissä, mutta tallessa on muistoja 18 vuoden ajalta. Ekin ja Markon yhteisen käsityksen mukaan Aletalla ei ollut muuta vaihtoehtoa – heillä kun ei ollut tarjota Aletalle parempaa maailmaa.

KUVA 9. Karikatyyri isästä.

5. LOPPUSANAT

Opinnäytetyötäni tehdessä olen saanut palautetta ja kannustusta projektissani mukana olleilta. Tämä on ollut minulle tärkeää, sillä olen alusta asti toivonut, että sillä olisi merkitystä myös muille. Vuoropuhelu on ollut prosessin olennainen osa. Aiheen henkilökohtaisuuden vuoksi on ollut tärkeää kuulla erityisesti Aletan vanhemmilta heidän ajatuksiaan aikaansaannoksistani. Vaikkakin on ollut myös hyvä muistaa, että olen itse viime kädessä vastuussa tekemistäni taiteellisista valinnoista. Minulle kaikista tärkein palaute tuli Ekiltä: olin tavoittanut Aletan tarinassa olennaisen.

Prosessi oli mielestäni onnistunut. Eniten opin siitä, millaista on työskennellä ihmisten henkilökohtaisten ja kipeidenkin elämäntarinoiden kanssa. Monia asioita ei voi suunnitella ennalta, vaan on eletävä tilanteen ehdoilla. Kohtaamiset läheisensä menettäneiden kanssa ovat olleet minulle tärkeitä ja opettavaisia kokemuksia. Keskustelunaiheet monien projektin ulkopuolistenkin kanssa ovat liikkuneet hyvin paljon opinnäytetyöni aiheissa. Ihmiset ovat jakaneeet minulle tarinoitaan, välillä yllättäviilläkin hetkillä. En ole koskaan aiemmin keskustellut näin paljon itsemurhasta ja elämäkokemuksista. Prosessi on ollut henkisesti raskas, mutta myös hyvin palkitseva.

Muiden projektissani mukana olleiden tarinoiden ja esineiden pois jättäminen oli harmillista, mutta päätöksessä helpotti se, että monille esineistä kertominen on ollut osana suruprosessia tärkeää itsessään. On mahdollista, että jatkan aiheen parissa vielä jatkossakin, mutta rauhallisemmalla aikataululla.

Tehdessäni opinnäytetyötä olen myös itse prosessoinut omaa menetystäni ja saanut esineiden kautta uusia oivalluksia. Tarkastellessani kuolleesta ystävästäni jääneitä esineitä, muistin asioita, joita en ole miettinyt moneen vuoteen. Selaillessani Sadun englanninvihkoa, muistin millä paikoilla istuimme tunnilla. En ollut oikeastaan koskaan aikaisemmin tutkinut vihkoa sen tarkemmin. Se oli puoliksi täytetty. Siinä oli enimmäkseen sanalistoja. Yksi sivusta herätti huomioni, sillä se oli täynnä sanoja, jotka tuntuivat kaikki viittaavan jotenkin Sadun sen aikaiseen elämäntilanteeseen. Sanoja, kuten: trouble, teenager, unenthusiastic, life, to enjoy. Vihkon välissä oli myös valokuva sekä tyhjä poissaololappu. Pitäessäni poissaololappua kädessäni tunsin kummallisen tuntemuksen. Jäin miettimään sitä kuinka hän oli ottanut poissaololapun jo valmiiksi. Ja se oli tyhjä.

Esineillä on merkityksensä menetyksessä ja muistamisessa. Tämä havainnolistui vaikeudessa heittää pois esineitä, jotka muistuttavat poissaolevasta ihmisestä. Toisilla esineistä oli

suurempi merkitys kuin toisilla. Joidenkin tärkeiden esineiden katoamiseen liittyi myös pelko, toisinaan jopa kauhu. ”Jos kuvat katoaisi, en tiedä mitä tekisin”, Eki sanoi Aletan elämästä kootusta kuvakirjasta.

Esineiden ja asioiden kautta välittyi jotakin siitä minkälainen ihminen Aletta oli. Ne toivat myös mieleen kertojille monia ajatuksia ja muistoja, joskus yllättäviäkin. Siten koen, että haastattelutapani oli onnistunut. Myös tekijän näkökulmasta oli mielekkäämpää kysellä konkreettisiin asioihin liittyviä ajatuksia, kuin itse itsemurhaan ja menetykseen. Siten puhe on elämässä, ei kuolemassa. Haastattelut vahvistivat käsitystäni tarinoiden kertomisen tärkeydestä. Kun kerran kertominen on elämän tekemistä itsellensä ymmärrettäväksi (Ukkonen 2003), toivonkin, että tarinoita kerrottaisiin enemmän. Kertomisen lisäksi niiden kuuleminen ja lukeminen avartaa käsitystä maailmasta. Me tarvitsemme tarinoita.

LÄHTEET:

Painetut lähteet:

Barthes, R. 1985. Valoisa huone. Helsinki: Kansankulttuuri - Suomen valokuvataiteen museon säätiö.

Hakola, O., Kivistö, S. & Mäkinen, V. 2014. Kuoleman kulttuurit Suomessa. Tallinna: Gaudeamus.

Kilpeläinen, T. 2012. Itsemurhan filosofia. Tampere: Niin & Näin -kirjat.

Elektroniset lähteet:

Baudrillard, J. 1994. The System of Collecting. Artikkelikokoelmassa Cultures of Collecting. Nina Pavlich [Viitattu 18.4.2015]. Saatavissa: http://www.ninalp.com/ART/Papers/collecting_baudrillard.pdf.

Kask, E. 2014. Jälkeen/After [Viitattu: 20.11.2014]. Saatavissa: http://www.evelinkask.com/after_jalkeen#1.

Bliss, L. 2014. Containers of Remembering: the Creative Practices of Collecting Memory Objects. Portsmouth: University of Portsmouth, School of Art and Design [Viitattu: 25.3.2015]. BA dissertation. Saatavissa: https://www.academia.edu/6602915/Containers_of_remembering_the_creative_practices_of_collecting_memory_objects.

Kosonen, H. 2011. Itsemurhan taide - Itsemurhan roolit modernissa ja jälkimodernissa taiteessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto [Viitattu: 5.4.2015]. Taidehistorian Pro gradu -tutkielma. Saatavissa: https://www.academia.edu/1981217/Itsemurhan_taide_itsemurhan_roolit_modernissa_ja_jalkimodernissa_taiteessa_pro_gradu_tutkielma_A_masters_thesis_in_Finnish_The_Art_of_Suicide_The_Roles_of_Suicide_in_Modern_and_Post-modern_Art_.

Kuolemansyyt vuonna 2013. 2014. Tilastokeskus [Viitattu: 30.3.2015]. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/ksyyt/2013/ksyyt_2013_2014-12-30_kat_001_fi.html.

Mielenterveyspoliittisen neuvottelukunnan esitys hallitusohjelmaan: edistäminen maksaa itsensä takaisin. 2015. Mielenterveyden keskusliitto [Viitattu 1.4.2015]. Saatavissa: <http://mtkl.fi/mielenterveyspoliittisen-neuvottelukunnan-esitys-hallitusohjelmaan-edistaminen-maksaa-itsensa-takaisin/>

Sophie Calle: The Hotel, Room 47. 2005. Tate [Viitattu: 9.5.2015]. Saatavissa: <http://www.tate.org.uk/art/artworks/calle-the-hotel-room-47-p78300/text-summary>

Suicide – fact sheet. 2014. Maailman terveysjärjestö WHO [Viitattu: 11.4.2015]. Saatavissa: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs398/en/>

Tarinat. 2014. Suomen Mielenterveysseura [Viitattu: 30.3.2015]. Saatavissa: <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/tarinat>.

Tietoa itsemurhasta. 2014. Näin unta elämästä [Viitattu: 15.12.2014]. Saatavissa: <http://nain-untaelamasta.fi/tietoa-itsemurhasta/>.

Turhia kuolemia voidaan ehkäistä kansallisella itsemurhaohjelmalla. 2014. Mielenterveyden keskusliitto [Viitattu: 30.3.2015]. Saatavissa: <http://mtkl.fi/turhia-kuolemia-voidaan-ehkaista-kansallisella-itsemurhaohjelmalla/>.

Turkle, S. 2011. Introduction: The Things that Matter. Artikkelikokoelmassa Evocative Objects – Things We Think With. UC Berkeley School of Information [Viitattu: 10.4.2015]. Saatavissa: http://courses.ischool.berkeley.edu/i290-2/s08/readings/Turkle_Evocative_Objects.pdf.

Ukkonen, T. 2003. Kertomisen voima. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry [Viitattu: 5.4.2015]. Saatavissa: http://www.elore.fi/arkisto/2_03/ukk203.html.

Muut lähteet:

Les vies possibles de Christian Boltanski. 2010. O: Heinz Peter Schwerfel. T: ARTE France, Schuch Productions. Elokuvan pituus: 52 min.

Näin unta elämästä. 2014. Ks: Juha Kärkkäinen, Sini Liimatainen & Sami Jahnukainen. O: Jukka Kärkkäinen & Sini Liimatainen. T: Mouka-filmi. Elokuvan pituus: 76 min.

KUVALÄHTEET:

KUVA 1. Jukka Kärkkäinen & Sini Liimatainen: Näin unta elämästä [viitattu 15.4.2015]. Saatavissa: <http://www.finnkino.fi/event/300170/>.

KUVA 2. Evelin Kask: Jälkeen/After [viitattu 16.4.2015]. Saatavissa: http://www.evelinkask.com/after_jalkeen#1.

KUVA 3. Daguerreian Society: Post mortem daguerreotype portrait of a gentleman [viitattu 16.4.2015]. Saatavissa: <http://tuesday-johnson.tumblr.com/post/24570092680/ca-1850s-post-mortem-daguerreotype-portrait-of>.

KUVA 4. Christian Boltanski: Reserves, Le Fete De Pourim [viitattu 16.4.2015]. Saatavissa: <https://textessurlesartsplastiques2.wordpress.com/2012/07/13/boltanski-au-grand-palais/>

KUVA 5. Sophie Calle: The Hotel [viitattu 16.4.2015]. Saatavissa: <http://pixshark.com/sophie-calle-the-hotel.htm>.

KUVA 6. Christian Boltanski: Monument [viitattu 16.4.2015]. Saatavissa: <http://www.lily.fi/blogit/saattaa-sisaltaa-nykytaidetta/jouluisimmat-taideteokset-top-3>.

KUVAT 7-9. Laura Rämö.

KIITOKSET:

Eki, Marko ja Kullervo.

Sekä muut projektissa mukana olleet: Mari, Tarja ja Milla.

Kiitokset opettajille.

Ja läheisilleni saamastani avusta, hyvistä keskusteluista sekä henkisestä tuesta: Tuisku, Pauliina, Tiina, Martin, Anna, Ida, Tuomo, Sirkka, isä ja äiti.